

Bajpár – bajos páros

Ács Margit: *Párbaj*

L'Harmattan, 2016

A művészeti szakíró, Baglyas Imre formálisan még házas, amikor megismeri a festő, grafikus Kajtár Paulát. Szerelmi összefonódásukból két utóddal megáldott házasság bontakozik ki, ami néhány év leforgása alatt önön végzetébe torkollva szertefoszlik. Paula alkotói magányába vonultan, Imre újabb házasságban folytatja életét. Három rövid, egyszerű, informatív mondatban ez a *Párbaj* története. Korunk körülményeit hűen tükröző „váz” oldalágai, mélységei, azaz a hús-vér valóság a regény harmadik szereplőjének, a nevenincs „kis kultúros” özvegynek, Imre harmadik feleségének a jóvoltából tárul fel. Az örökös kicsit személyes indítatásból, kicsit egy, Baglyas Imre hagyatékára igényt tartó kéziratár megbízásából áttekinti, „rendet terem” Imre és Paula levelezésében. A porszívódoboznyi levelek és a közöttük lapuló naplórészletek, azaz az írásos dokumentumok mozaikkockáit az özvegy kronológiai sorrendiséget (is) teremtő kommentárjai fűzik valamilyen egységgé, történetté. A szereplők szerelmi viszonyainak mindössze néhány szelete kerül nagyító alá, de ebből is látható, hogy ilyen vagy olyan szeretője mindegyiknek volt, a szeretőhálózat-építés pótcselekvésnek tűnhet, pedig éppen azt a kérdést veti fel, hogy vajon ez a puha talajon termő, erkölcsöt nem ismerő, embert nem kímélő szerelem hogyan válik alattomban gyilkoló cérnaszállá?

A levelekből, naplórészletekből, kommentárokból építkező regény tehát három főszereplős, háromhangú, háromolvasatú, háromigazságú. A Dosztojevskij-vénával megáldott Ács Margit figurái mentalitásban, személyiségben, szerepkör

tekintetében egymástól élesen elkülönített figurák, egyvalamiben mégis tökéletesen hasonlítanak egymásra: egyformán kiváló írók. Egy-egy levélrészlet versmondó versenyekre való lírai szépség, a nagy klasszikus darabok közé tartozik. És egyáltalán, a regény egésze a magyar irodalom legújabb gyöngyszeme, XXI. századi remekmű, a szerző csúcsteljesítménye.

De miről írnak oly utánozhatatlan tökélyvel ezek a regénybeli írók?

Kezdjük előlről, immáron nem a történetet: a történeteket. Az elaludt Imre–Judit házasságot a fiatal tehetséges Paula végül kivérezteteti, s így kezdetét veheti a viszonzott, tehát ígéretesnek mutató új kapcsolat, az Imre–Paula házasság, aminek a végzetét Imre édesanyja idő előtt megjósolta („egyáltalán nem biztos, hogy boldogabb lesz ezzel a Paulával, hiszen házasság lesz ez is, olyan, mint a többi”), Paula utóbb megállapította („a nemkívánatos, házasságtörő szerelem elmúlt”), Imre pedig megerősítette („a szerelem... kiment belőlem. Csak a szenvedés maradt meg”). De maradjuk a kezdeteknél, és tegyük fel, hogy a szerelem vak, ahogy a mondás tartja. Nos, nem úgy van. Mert a szerelemes tekintetek is látták („igazi nagy tragikai vétséget követek el, amikor szeretlek, s ezt az istenek még a mai ateista korunkban sem hagyják bosszulatlan” – írja Imre Paulának), hogy voltaképpen az idők kezdetétől fogva közérjük fészkelődött a féltékenység. Imre féltékeny volt Paula tehetségére, Paula féltékeny volt Imre szabadságára. Lássunk néhány kardjelenetet Paula Imrének írt leveleiből: „Hetekig aljas ellenségednek mondtál, rám olvastad, hogy kiszípolyoztam belőled a tehetséget, mert

pénzes munkák vállalására kényszerítettek, továbbá hogy alkalmatlan vagyok a gyermekeim nevelésére, mert súlyosan torzult a személyiségem [...]. Ezzel szemben az, hogy Te írsz, a család és értem hozott áldozat [...]. Valóban zavaros, rossz lelkiismerettel éltem át festővé válásomat, mint ami sajnálatosan csökkent a családon belüli értékeket [...].” Továbbá egy, a szabadság felett irigykedő naplósor: „vérig sértődött [...] megemléstettem a gyakori utazásait, amelyek bármennyire kényszerűek és kényszeredettek, mégis kiszellőztetik belőle a monoton mindennapokat, észrevétlenül jó szolgálatot tesznek az egészségének”.

A féltékenység, irigység mérge nemcsak egy házasságot emészített fel, két embert betegített meg. Értelmes kérdés-e firtatni: miért? Miért hagyták? Miért nem vetettek ennek véget? A kérdés értelmetlen. Mert az összeférhetetlenség oka nem a különbözőség, hanem az ellenségeskedés volt. Vajon törvényszerű, hogy a párbaj haragba torkoljon és háborúban oltsa ki önmagát? Imre és Paula esetében az, hiszen már a szerelmi hódolás fázisában keletkezett levelekben feljegyzett leghétköznapiabb összekocanások, nézetkülönbségek is arról árulkodnak, hogy Imre és Paula kapcsolata eredendően harcra rendezkedett be („a szerelem... vadászat, párbaj, többé-kevésbé háború”), a háborúból pedig legfeljebb elméletben (ha) születik új élet. A házastársak hol ellenfelei, hol versenytársai voltak egymásnak, akkor sem kíséreltek meg egy irányba húzni, amikor a gyerekeik révén ezt a lehetőséget megkapták (volna) az élettől, ámbar kétségkívül, a szülővé válással a kardok éle valamelyest tompult. A „boldog időköt” közvetten a gyermekeiktől, gyermekeik révén adták egymásnak, kapták egymástól.

De volt itt más is, a szakmai féltékenységen túl. Ez a valami nem méreg, örökség inkább, ami nem Paula öröksége, a (mindenkori) nő (a női nem?) „átka”, de maradjuk hőseink eseténél. A Paula alkotásait nem vagy furcsán értékelő Imre az ember

Paulát sem, vagy sajátosan értékelte. Lásunk néhány példát: „Drága Pólám, nem erősséged a realitásérzék, nevezetesen, hogy józanul ítélsz az élet közönséges dolgaiban.” Egy nyilvános elnökségi ülésen elhangzott Imre-mondatok: „Jobb lenne, Pólám, ha te ebbe nem szólnál bele, ehhez te nem értesz [...], ugyan már, nem veszed észre, hogy hülyeségeket beszélsz? [...] Jó, de inkább én folytatom, mert a többiek nem értik, mit akarsz kihozni ebből” stb. E mondatfüzerek Imre meghasonlottságát is tükrözik, aki egyszerre szerette és megakarta váltani, változtatni Paulát, „kicserélni” személyiségét, és ez a megváltásterv a gyűlölet logikáját és labirintusait építette ki viszonyukban. Apró, végeredményben akár jogosan elhangzó s ezért „igaz” megjegyzések is lehetnek ezek, kicsinyesség „leereszkedni” hozzájuk – mondhatnánk. De, amint az köztudomású: igenis természetellenességet tükröző megjegyzések. Közismert az is, hogy az Isten mindig megbocsát, az ember néha, a természet soha. Az embert emberi mivoltában megillető tisztelet megtagadása természetellenes, önmagáért bosszút álló cselekedet (a regényben: mulasztás). Imre nem tudta tisztelni Paulát, de minden erejével megakarta váltani, annak ellenére is, hogy jól tudta: képtelen rá. Ebbéli ambícióiban Paula „megváltás-vágya” is serkentette, aki valóban ki kívánt lépni a kultúrának csúfolt évezredes hazugságból, új világról álmodozott. Imrét frusztrálhatta, hogy nem tetszeleghetett világmegváltó szerepben, ezért embermegváltó szerepbe bújott? De megválthatja egyik ember a másikat? Az ember csak címzettje, befogadója lehet a megváltásnak. A (ki)szabadítás kívülről érkezik. Nem holmi vallásos dogma ez, arról szóló emberi tapasztalat, hogy az élet bizonyos dolgaiban egész egyszerűen nem számíthatunk egymásra. Egy harmadik személy nem pusztán kiránt a pokolból, de egyszersmind újraindítja egy másik pokol véget nem érő gyötrelmeit. Igazság rejlik tehát Imre meglátásában: „a házasságok leglényegesebb elemének a szerete-

tet tartják, én ezt vitatom”. Nem tudjuk meg, hogy Imre mire teszi le esküjét, csak reméljük, hogy hitében a tiszteletadás kötelezettsége is képviselteti magát.

Ember és asszony dolgában nincsen igazság! – tartja a mondás, s bár értjük szókincsünk eme néhány fogalmának jelentését, a mondatból zűrzavar és hiányérzet visszhangzik. Pedig amiről szó van, abban az emberiség (talán) nagyobbik fele érintett, nem egynapos, egyhetes, de egy egész életen át tartó ügy. Mi a helyes, jó viszony a férfi és a nő között, van-e, lehetséges-e a helyes, a jó viszony? Mihez kezdünk a könyv borítóján tovább öregbített bibliai teremtéstörténet-ábrázolás mítoszával? Valóban azt kell kiolvasni az első emberpár teremtésének történetéből, hogy a házasság révén a férfi visszaszerzi hiányzó oldalbordáját, s ezzel a nő megszűnik ön maga számára? Lehet így is olvasni a történetet. Imre így gondolhatta, legalábbis ezt akarta. De mi van, ha az az oldalborda nem abból a testből vétetett ki? Nem lehetséges, hogy visszafelé kellene olvasni a teremtéstörténet eseményeit? Nem lehetséges, hogy nem valaki oldalbordájából lesz, hanem azzá válik az asszony? (Ha az egyedül számára fenntartott helyre kerül.) Vajon tényleg az volt a bűne Paulának, hogy nem adta át magát teljesen Imrének? Aligha. Paula, aki úgy hitte: „lefokozott életet éltem mellette azért, hogy ő viszont teljes életet élhessen”, tudta, hogy a görcsösen óvott személyiség(e) fikció, mert „aki valóban önálló és tehetséges, annak nem kell az önérvényesítésre külön ügyelnie”. A hiba inkább a bocsánatkérések, kiengesztelődések teljes hiánya, örökös elmaradása volt. Ha elég figyelmesen olvastam, a 291 oldalas regény 274. oldalán találkozunk először és utoljára a bocsánat szócskával (különös!) Imre tollából.

Nézzük, lássuk az érem másik, harmadik, századik oldalát is. Imre és Paula párbajában a mérleg nyelve ingajátékot játszik. A művészek csak egyik kezüket használták vívásra, a másikkal az alkotásban ügyeskedtek, a maga területén ki-ki egyre na-

gyobb szakmai sikereket aratva. Teljes elfojtásról, elfojtottságról tehát nincsen szó. Értelmesen harcoltak, mint akik mégsem gyűlöltek annyira egymást, a kölcsönös fojtogatás pedig holmi ujgyakorlat volt, a bal kéz edzésének gyümölcsét pedig a jobb, alkotó kéz élvezte. De a megismerésig hatalmasodó, üldözötté, ideg- és elmebetegséggé szörnnyült párbaj, harag, háború befele is folytatott pusztító hadjáratokat. „A végére elfásultam, festeni sem tudtam, fizikai betegségek kezdték ki testemet” (Paula), „nem elméleti vita ez közöttünk [...], hanem harc az életért” (Imre).

Mi a nyeresége a feltáró munkával fáradkozó özvegynek, túl azon, hogy friss nyugdíjasként elfoglalhatja, szórakoztathatja, olykor persze kínozza is magát? Az, hogy végre eldönthette, megválaszolhatta magának azt a kérdést, hogy vajon Imre választott közte és Paula között, vagy pusztán csak nem volt nála jobb ajánlat? És miután arra a meggyőződésre jut, hogy Imre választotta volt, értékét és értelmét vesztette a levélkupac, aminek a megsemmisítéséről is döntést hozott. A meghaltak „sorsa” felett kontárkodó özvegy regénye is ez, az özvegyé, aki hosszú évek bizonytalanságának vethetett véget. Az özvegy az, aki bírói szerepben tetszelegve kimondja a végszót saját halottja és a saját halottól örökölt halott felett: „két nyomasztóan erős egyéniség, két híresség” harca ért véget. Ebben a harcban Imre a mártír (maga is ekként vélekedett magáról), akit Paula megkínzott, majd elhagyott.

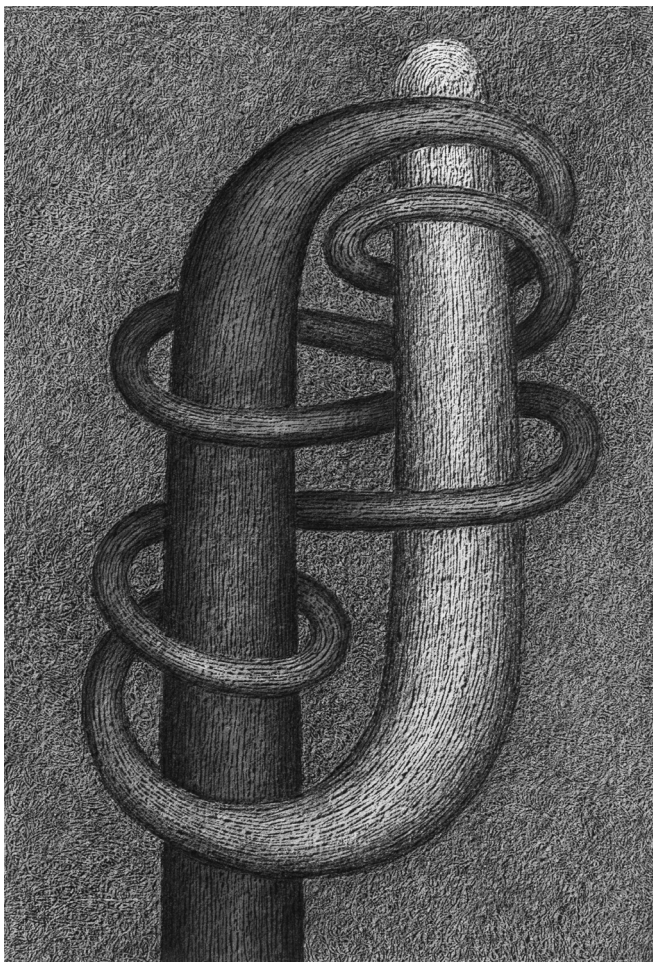
Lehetetlenség tagadni, hogy a regény társadalmunk viszonyait, a ma emberének gyötrelmeit ábrázolja, igaz ugyan, hogy a szóba/regénybe öntött valóság félelmetesebb, mert azt is megjeleníti, ami úgy volt, hogy nem volt benne a valóságban: „ő az én vízióm volt, s én az övé” (Paula végkövetkeztetése). Felmerül a kérdés: volt-e ez valaha is másként? Törvényszerű, hogy pokoljárás legyen a rossz házasság? A művészpár házassága? Nem tudjuk. Van tudomásunk arról, hogy nemcsak

volt, ma is van kivétel. Valami miatt mégsem a kivételezettekéről szólnak a nagy-nagy regények. Ami életbe illő, elismerésre méltó, az nem regénybe való, legfeljebb ócska népi ponyvára? Aztán ott van a következő kérdés: értelmesen, értelemmel szeretni értelmetlenség, ostobaság, értelmetlenül pedig értelmes? Vagy csak érde- mes? Ki tudja ezt megmondani? A szópár-

baj harcnak harc, ám megvívása árán senki nem szerzi meg az „üdvösségét”.

Vajon mi hogyan menthették volna meg Imre és Paula kapcsolatát? Másként fogalmazva: le tudjuk-e győzni a Rosszat? Mert nem kétséges, hogy megdicsőülé- sünket nem azzal nyerjük el, hogy hatal- mas szemétdombot hordunk össze a világ- ban, világunk helyére.

Iancu Laura

T. Szabó László: Kapcsolat II. (frottázs, 61x51 cm, 2016)

IANCU LAURA (1978) költő, néprajzkutató.